

Ценни лекарствени растения

Автор(и): доц. Ганка Баева
Дата: 31.07.2023 Брой: 7/2023

Зимзелен (*Vinka major*, сем. *Аросунасеае*)

Зимзеленът е ценно лекарствено растение, намиращо широко приложение в медицината. Отглежда се заради надземната част, която съдържа около 30% горчиви вещества и алкалоиди - винкамин, винкамидин, винцин, винцезин, резерпин и др. Винкаминът е най-важния алкалоид. Алкалоидите , особено винкамикът, понижават кръвното налягане. От тях са получени препаратите винкапан и резерпин.

Зимзеленът действа хемостатично при кръвоизливи от носа, зягащо и противовъзпалително. Препаратите от него се използват при лечение на хипертоничната болест, при обрив и сърбеж на кожата.

Зимзеленът произхожда от Южна Европа и Кавказ. В България растението се среща почти в цялата страна, на сенчести и влажни места. По-големи естествени находища от него се намират в Благоевградско, Габровско, Великотърновско, Ловешко, Севлиево, Плевенско, Русенско и Разградско. В парковете се отглежда като декоративно растение. Суровината, която се получава от естествените находища, е недостатъчна, за да задоволи нарасналите нужди на медицината, което налага зимзеленът да се отглежда върху по-големи площи.

През първата година добивите на изсушена надземна маса са около 150 кг/дка, а през следващите достига до 300 кг/дка. Обикновено от 5 кг свежи растения се получава 1 кг сухи.

Ботаническа характеристика

Кореновата система е слабо развита с вретеновиден корен и множество адвентивни корени, разположени плитко в орния почвен слой.

Стъблата биват генеративни, правостоящи с височина около 30 см и вегетативни - лежащи, разклонени с дължина до 60 см. По възлите на вегетативните стъбла се образуват адвентивни корени, чрез които растенията се саморазмножават.

Листата са прикрепени за стъблото на къси дръжки. Разположени са срещуположно и са вечно зелени. Листните петури са с продълговато елипсовидна форма, голи, кожести с гланцова повърхност и целокрайна периферия.

Цветовете са сини, с дълги дръжки, разположени поединично в пазвите на листата. Състоят се от 5-листна чашка, –листно венче с триъгълна форма и 5 тичинки. Цъфтят през май-юни, а понякога и през есента.

Плодове се образуват рядко и съдържат десетина семена. Представяват двойка чушки, съставени от външно оформени 2 самостоятелни части, всяка от тях с многобройни гладки семена.

Систематика и сортове

Зимзеленът (*Vinka minor L.*) е многогодишно вечнозелено пълзящо тревисто растение от сем. Тойнови (Аросупасеае). У нас е райониран един единствен сорт Изгрев.

Биологични изисквания

Зимзеленът е студоустойчив. Като планинско растение той издържа на ниски температури - до минус 30°C. Най-добре расте и се развива на засенчени от дърветата места с висока влажност. Зимзеленът не е взискателен към почвата, но предпочита горските, структурни, богати с органични вещества, с добър воден режим почви. Неподходящи за него са почвите, които се заливат или задържат водата. Климатът и почвите в полските райони у нас не са особено благоприятни и не отговарят на изискванията на тази култура.

Агротехника

Зимзеленът се отглежда на едно и също място в продължение на много години. Затова площта, определена за него, трябва да бъде много добре подбрана. Да бъде подравнена и с възможност за напояване. С цел улягане на почвата рано през лятото тя се изорава на дълбочина 25-28 см с продълбочаване до 40 см. Предварително трябва да се натори с 2-3 т оборски тор и 30—40 кг

суперфосфат на декар. След първите есенни валежи през октомври в зависимост от степента на заплевеляване площите се култивират или преорават плитко.

Зимзеленът се размножава главно чрез резници и чрез вкореняване на влачещи се стъбла . За засаждане на един декар са необходим 100—150 кг/дка корени. За целта през есента или рано напролет влачещите се стъбла се отделят внимателно от тувата и се заравят полуполегнали до една трета в лека хумусна пръст, наредени почти едно до друго. След вкореняване те се използват като посадъчен материал.

Предварително подготвената за отглеждане на растенията площ се набраздява на разстояние 60 см. Вкоренените резници се засаждат в редовете на разстояние 30 см едно от друго на дълбочина 8-10 см.

Засаждат се през втората половина на октомври или в края на февруари - началото на март. По-добри резултати се получават при есенно засаждане. За един декар са необходим 5 000 вкоренени резника.

След засаждане растенията се развиват бързо и още през първата година цъфтят обилно и развиват няколко пълзящи, богато облистени стъбла.

През вегетацията почвата се поддържа рохкава и чиста от плевели. За целта се извършват 2-3 окопавания с култиватор в междуредията и с мотика в реда. Обработките започват през пролетта и се извършват през 15-20 дни една от друга.

Срещу едногодишните и многогодишни житни плевели и балур могат да се използват хербициди, ако има одобрени за културата.

След прибиране на първата реколта растенията се подхранват с 10-15 кг/дка амониева селитра, поливат се и се прекопават. Това дава възможност те отново да се развият и до края на лятото да се получи още една реколта.

При засушаване през лятото се полива 3-4 пъти с по 30 -35 куб.м/дка вода, за предпочитане - чрез дъждуване.

В зависимост от торенето и напояването през вегетацията могат да се направят два откоса (юни и септември).

Наесен след прибиране на втората реколта се внасят фосфорни торове и се обработват междуредията.

Грижите през втората и следващите години са същите както през първата.

Надземната част на зимзелена се прибира във фаза пълен цъфтеж (от май до юни). Отрязва се цялата облистена част на растението до кореновата шийка. Първият откос се прибира през юни а вторият - през септември.

Отрязаната суровина се изсушава в проветриви помещения на сянка или в сушилни при температура 40-50°C.

Изсушената билка се държи отделно, понеже е отровна.

Маточина (*Melissa officinalis.*, сем. *Lamiaceae*)

Маточината е многогодишно растение. Коренът е силно разклонен, изкривен и тъмен с много жълтокестеняви разклонения. От него израстват многобройни хоризонтални, коренищеподобни стъбла, от тях се развиват 30–100 см, високи, четириръбести, силно разклонени същински стъбла. Листата са тъмнозелени и голи отгоре, светлозелени и окосмени отдолу, срещуположни, тънки, яйцевидни на върха заосрени, едро назъбени, долните по-едри и с по-дълги дръжки, горните по-дребни с по-къси и окосмени дръжки. Цветовете отначало са жълти, после бели или червеникави венчета, разположени в пазвите на листата, в горната част на стъблото; чашката звънеста, извита нагоре с 13 жилки; горната устна почти

плоска, тризъбеста, долната – двуделна; венечната тръбица малко по-дълга от чашката, също извита нагоре; горната устна на венчето врязана, долната – триделна, с по-широк среден дял; прашниците разперени. Цялото растение издава силна и приятна лимонена миризма. Цъфти през лятото.

Маточината е широко разпространена до 1200 м надморска височина. Като растение със стопанско значение маточината се отглежда в Централна и Южна Европа, САЩ, Азия.

Маточината е топлолюбиво и светлолюбиво растение. При условията в България тя презимува успешно. Понася известно засенчване, но то не се отразява неблагоприятно на съдържанието на етерично масло. Светлината влияе положително върху съдържанието на маслото и това трябва да се използва като начин за повишаването на съдържанието му.

Маточината вирее добре при висока почвена и въздушна влага. През целия вегетационен период изискванията към почвената и въздушната влага са високи. Недостигът им потиска растежа и развитието ѝ. Недостигът на влага води до ниски добиви. За стопански цели се отглежда на достатъчно богати почви с лек и среден механичен състав, неутрална или слабо алкална реакция.

Обича слънчеви или полуслънчеви, запазени от ветрове места. Разсажда се чрез разделяне и разсаждане на стари издънки на корена или чрез семе, след което се пренася на постоянно място на

разстояние на 30 см, между растенията и 40 см, между редовете. Културата трябва да се прекопава плитко и винаги да е чиста от плевели.

Маточината може да бъде жъната или косена обикновено 2 пъти годишно. Първата беритба е непосредствено преди цъфтенето, към средата на юни. За брането се избира сухо и слънчево време. Втората и евентуално третата беритба се извършва до края на сезона.

Как се бере?

Стъблата се окосяват и листата окъсват веднага преди увяхването им. Всеки ден се окосяват по толкова стъбла, на колкото е възможно същия ден листата да бъдат окосени и сложени за сушене. Окъсаните листа да не се мачкат, защото от това почерняват. Да не се берат листата след цъфтене на растението, защото не са характерно ароматни като тези, обрани преди или през време на цъфтене, а имат даже неприятна миризма. Суши се на сенчесто и проветриво място, при температура не повече от 35 градуса, като се разпростира върху тънък пласт. Листата трябва да са много добре изсушени, защото ако са влажни, могат да се запарят и след опаковане и след опаковане да се развалят. Да не се суши във влажно време, защото полученият материал може да почернее.

Добре изсушените листа са със зелен цвят и с приятна лимонова ароматична миризма, която се усилва при разтриване между пръстите. Вкус нагарчащ, малко тръпчив.

В официалната и народна медицина се използва като нервно-успокоително средство, при сърдечни неврози, неврастения, астма и др. във вид на запарка или в комбинация с други с подобно действие билки.

Nepeta cataria

Лимонена миризма имат също: *Nepeta cataria*, което прилича на маточина, но листата му и отгоре са обрасли с меки космици и *Salvamintha officinalis*, което е много по-дребно, а и венчето му е лилаво-червено. *Artemisia abrotanum*, макар и да има същата миризма, лесно може да се отличи, поради това, че е от сем.Сложноцветни.

Calaminta officinalis

Artemisia abrotanum